

Teleologie (a télično)

Chyba teleologického pojetí není teleologii nutně vlastní, ale je spíše čímsi vnějším, „přidaným“: je důsledkem předpokladů (resp. předsudků), které nemusí nutně být s teleologií spjaty. Ty předsudky jsou ve skutečnosti důsledkem či spíše složkou zpředměťujícího pojetí, které chápe „*télos*“, cíl, jako něco daného předem, tedy v minulosti – tudíž jako něco buď minulého nebo naopak vždy přítomného, ale ne jako něco budoucího, k čemu má teprve dojít, co má teprve nastat. Náprava je proto nejen možná, ale poměrně „snadná“, ovšem za předpokladu, že budeme schopni opustit zpředměťující způsoby myšlení a naučíme se pracovat také s intencemi nepředmětnými. *Télos*, cíl (a v řečtině také konec) jakožto pojem resp. koncept (pojetí) nemusíme nutně zavrhnout, ale můžeme se pokusit o nápravu. J.B.Kozák v tomto smyslu trval na tom, že žádné cíle nejsou dány, že cíle nejsou prostě „součástí“ dané skutečnosti, ale že naproti tomu nelze popřít skutečnost télična, tj. pozorovatelná a zkoumatelná zaměřenosti k cílům (ovšem cílům nedaným odedávna, ale přece jen vždy utvořených a „zvolených“ předem). Jako názornější příklad se nám může ukázat třeba slavná anabáze našich legionářů v Rusku, když ovládli železniční spojení do Vladivostoku. To spojení sice bylo postaveno již před válkou, ale bylo na mnoha místech přerušeno, takže legionáři museli celé úseky znovu dostavět. Když si tuto občasnou situaci jakoby vystřihneme a oběma směry rozšíříme, dostaneme modelové řešení: lokomotiva s dvěma nebo více vagony stojí na kolejích, ale jen na omezeném kusu kolejí. Aby se mohla dostat dál, musí mít s sebou železniční dělníky a inženýry, kteří vždycky postaví kupředu kus trati. (Je už jedno, zůstává-li za vlakem trať tak, jak ji postavili, anebo je-li nezbytné, aby trať, po které už vlak projel, museli zase rozebrat a aby tak získané pražce a kolejnice atd. mohli znovu použít k dalšímu postupu vpřed. Někaký konečný cíl této dost pomalé jízdy nemusí být daleko dopředu stanoven (i když stanoven být může – to záleží na rozhodnutí cestovatelů); ale i když není předem pevně stanoven (a i když tedy není přesně stanovena ani celá trasa), je nepochybné, že se vlak nějakým určitým směrem a teda vždy k nějakým nejbližším cílům pohybuje). Evoluce živých bytostí probíhá právě tímto způsobem: žádný jednotlivý organismus ani žádná generace organismů nemůže svévolně opustit dosavadní cestu vývoje, a to znamená, že nemůže „navázat“ na jakoukoli jinou vývojovou cestu, ale malými kroky může ovlivnit další dlouhodobý postup (a tak se buď vzdalovat v tom či onom ohledu cestě dosavadní nebo i cestám organismů příbuzných, kdysi blízkých až totožných).

(Písek, 120101-2.)